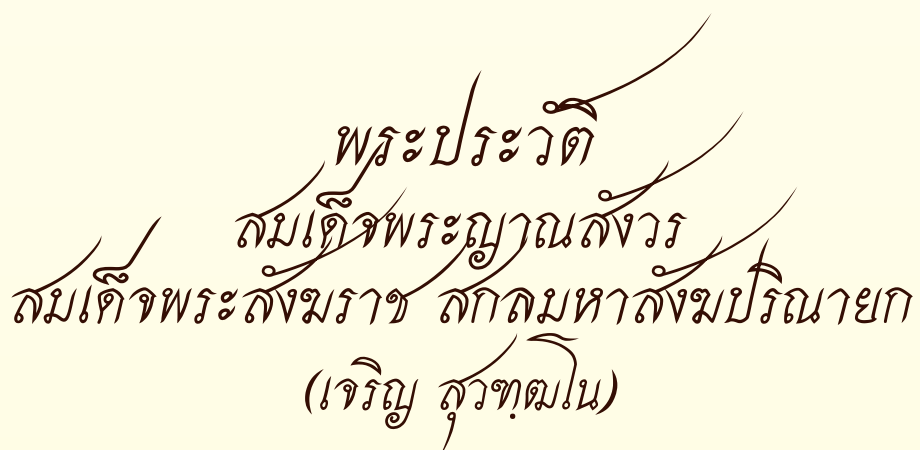

พระประวัติ
สมเด็จพระญาณสังวร
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
(เจริญ สุวฑฺฒโน)

พระประวัติ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน)

พระประวัติ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน)

พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพ

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน)

ISBN 978-616-406-211-5

พิมพ์ครั้งที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๕๘

จำนวนพิมพ์ ๓๐๐,๐๐๐ เล่ม

จัดพิมพ์โดย วัดบวรนิเวศวิหาร

คณะกรรมการ พระโสมนศนาภรณ์ (สมจิตต์ อภิจิตฺโต)
พระศากยวงศ์วิสุทธิ
รศ.สุเชาวน์ พลอยชุม
นางสาวพจมาลย์ เกียรติธร

พิมพ์ที่

บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)

๓๗๖ ถนนชัยพฤกษ์ แขวงตลิ่งชัน เขตตลิ่งชัน กรุงเทพฯ ๑๐๑๗๐

โทรศัพท์ ๐-๒๔๒๒-๙๐๐๐, ๐-๒๔๘๒-๑๐๑๐ โทรสาร ๐-๒๔๓๓-๒๗๔๒, ๐-๒๔๓๔-๑๓๘๕

E-mail : aprint@amarin.co.th Homepage : <http://www.amarin.com>

คำปรารภ

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) สิ้นพระชนม์เมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๒๔ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๕๖ เวลา ๑๙ นาฬิกา ๓๐ นาที ณ ตึกกสิกรรม สามัคคีพยาบาล โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย สิริพระชนมายุได้ ๑๐๐ พรรษา ๒๑ วัน

ครั้นวันศุกร์ที่ ๒๕ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๕๖ เวลา ๑๓ นาฬิกา ได้เชิญพระศพมายังพระตำหนักเพชร วัดบวรนิเวศวิหาร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์มาถวายน้ำสรงพระศพ และทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระโกศกุดั่นใหญ่ประดิษฐานพระศพ พระโกศประดิษฐานภายใต้เศวตฉัตร ๓ ชั้น บนพระแท่นแว่นฟ้าปิดทองประดับกระจก แวดล้อมด้วยฉัตรเครื่องสูง ๓ คู่ ประดับพุ่มตาดทองดอกไม้แฉก และเทียนไฟฟ้า รายรอบพระโกศบนพระแท่นแว่นฟ้าทั้งสองชั้น เบื้องหน้าตั้งพานพระฐานาโงซึ่งทอดมาจากปากพระโกศ เชื่อมกับด้ายสุก้า อันประชุมที่เบื้องพระเศียรของพระศพ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดให้มีพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมถวายพระศพทั้งกลางวันกลางคืน และมีประโคมย่ำยามเป็นเวลา ๗ วัน ทรงพระกรุณาโปรดบำเพ็ญพระราชกุศลสัตตมวาร ปิณฺณาสมวาร และสตมวาร ถวายพระศพมาโดยลำดับ

นับแต่วันประดิษฐานพระศพ ณ พระตำหนักเพชร วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ เป็นต้นมา ผู้นำประเทศ ทูตานุทูต ผู้นำองค์กรศาสนา หน่วยราชการ ผู้นำองค์กรต่างๆ คณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชนทั้งภายในประเทศและต่างประเทศได้มาถวายสักการะเคารพพระศพ และได้ร่วมเป็นเจ้าภาพบำเพ็ญกุศลถวายพระศพอย่างต่อเนื่อง

พระศพเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้ประดิษฐาน ณ พระตำหนักเพชร วัดบวรนิเวศวิหาร ตั้งแต่วันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ ถึงวันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๘ เป็นเวลา ๗๘๒ วัน หรือ ๒ ปี กับ ๕๒ วัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้กำหนดการพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพ ณ พระเมรุวัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร ในวันที่ ๑๕ - ๑๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๘

พระประวัติ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน)

ในการพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพครั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดให้พิมพ์หนังสือพระราชทานถวายเป็นพระอนุสรณ์ และถวายพระราชกุศลแด่เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก จำนวน ๔ เล่ม คือ

๑. ธรรมบรรยายทางวิทยุ อ.ส. ระหว่างกาลทรงพระผนวช พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

๒. พระไตรรัตนคุณ : พระธรรมบรรยายแนวฝึกหัดอบรมจิตที่สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงแสดง ณ ตึก สว ธรรมนิเวศ วัดบวรนิเวศวิหาร

๓. พระธรรมเทศนาในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลการพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ และการพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพ ณ พระเมรุมาศ พระเมรุท้องสนามหลวง พุทธศักราช ๒๕๕๓ - ๒๕๕๕

๔. โคลงสุภาพษิตประจำภาพในพระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม (ฉบับถอดความ)

ทรงตั้งพระราชหฤทัยอุทิศพระราชกุศลทั้งปวงอันจะพึงมีแต่วิद्याทานนี้ถวายสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ผู้ทรงเป็นคารวะสถาน ปุชนิยมเจดีย์แห่งพระองค์ พระบรมวงศานุวงศ์ พุทธบริษัท และอาณาประชาราษฎร์ทั่วไป

เนื่องในการนี้ รัฐบาลได้พิมพ์หนังสือโดยเสด็จพระราชกุศลในพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก จำนวน ๓ เล่ม คือ

๑. คัมภีร์ลิลิตวิস্তระ พระพุทธประวัติฝ่ายมหายาน ภาคภาษาสันสกฤต

๒. คัมภีร์ลิลิตวิস্তระ พระพุทธประวัติฝ่ายมหายาน ภาคภาษาไทย

๓. การบริหารทางจิตสำหรับผู้ใหญ่

นอกจากนี้ คณะสงฆ์ องค์การ และบุคคลต่างๆ ได้จัดพิมพ์หนังสือโดยเสด็จพระราชกุศล น้อมถวายเป็นพระอนุสรณ์และน้อมถวายพระกุศลอีกจำนวนหนึ่ง

วัดบวรนิเวศวิหารขอพระราชทานถวายพระพรถวายพระราชกุศลแด่สมเด็จพระบวรราชธรรมสารพิตุ พระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ที่ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ ในการทั้งปวงอันเนื่องด้วยการพระศพเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก มาโดยตลอดตั้งแต่วันสิ้นพระชนม์จนถึงการพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพเป็นที่สุด

ขออนุโมทนาอำนาจพรวิรัฐบาล คณะสงฆ์ องค์การ คณะบุคคล และเอกชนทั้งปวง ที่ได้โดยเสด็จพระราชกุศลในการพระศพเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช

สกลมหาสังฆปริณายก มาตั้งแต่ต้น จนตลอดการพิมพ์หนังสือโดยเสด็จพระราชกุศลในการพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพ

ขอพระราชกุศลที่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ตั้งพระราชหฤทัย ทรงบำเพ็ญพระราชทานอุทิศถวายในการครั้งนี้ และขอกุศลบุญราศีที่รัฐบาล คณะสงฆ์ องค์การ คณะบุคคล และเอกชนทั้งหลายทั้งปวง ได้ตั้งใจกระทำบำเพ็ญน้อมอุทิศถวาย จงสัมฤทธิ์เป็นอติเรกบุญญวิบาก แต่เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ตามควรแก่พระคติวิสัยจงทุกประการ เทอญ

วัดบวรนิเวศวิหาร

๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๘

พระประวัติ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน)

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) ทรงเป็นที่เคารพสักการะของปวงพุทธศาสนิกชนและสาธุชนทั่วไป ทั้งภายใน และต่างประเทศ การเสด็จล่องลับไปของพระองค์ จึงเป็นที่อาลัยและระลึกถึงของคนทั้งหลาย มิรู้วาย

เพื่อให้พระกิตติคุณและพระเมตตาคุณของเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช พระองค์นั้นประทับแน่น อยู่ในความทรงจำ สถิตมั่นอยู่ในดวงใจสมดังที่คนทั้งหลายได้มีศรัทธาปสาทะในพระองค์ มายาวนานตลอดไป

ด้วยสำนึกในพระเมตตาคุณและพระวิริยอุตสาหะในการปฏิบัติพระศาสนกิจเพื่อความเจริญ แพร่หลายของพระพุทธศาสนาและเพื่อสุขประโยชน์ของมหาชนและบ้านเมืองเป็นอเนกประการ พระเดชพระคุณพระธรรมมงคลญาณ (วิริยงค์ สิริธโร) พร้อมด้วยคณะสงฆ์และอุบาสกอุบาสิกา วัดธรรมมงคลเถาบุญญนนท์วิหาร จึงได้จัดพิมพ์หนังสือ พระประวัติพร้อมด้วยพระรูปของ เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช พระองค์นั้น ถวายเป็นพระอนุสรณ์และถวายพระกุศลแด่เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวรฯ พระองค์นั้น ในการพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพครั้งนี้

วัดบวรนิเวศวิหาร ขอถวายอนุโมทนาและขออนุโมทนาในกุศลเจตนาและบุญกิริยาของ คณะเจ้าภาพในครั้งนี้ ขอกุศลบุญราศีอันจะพึงบังเกิดมีแต่การจัดพิมพ์หนังสือนี้เป็นธรรมทาน น้อมอุทิศถวายพระกุศลแด่เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวรฯ พระองค์นั้นในครั้งนี้ จงสัมฤทธิ์ อธิวิบากวิบุญมณูญผลแด่เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวรฯ พระองค์นั้น ตามควรแก่พระคตวิสัย จงทุกประการเทอญ

วัดบวรนิเวศวิหาร

๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๘

พระประวัติ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน)

พระประวัติโดยสังเขป สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน ป.ธ.๙) วัดบวรนิเวศวิหาร

พระชาติภูมิ

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงมีพระนามเดิมว่า เจริญ คชวัตร ประสูติเมื่อวันศุกร์ ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีฉลู เบญจศก จุลศักราช ๑๒๗๕ ตรงกับ วันที่ ๓ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๕๖ ณ ตำบลบ้านเหนือ อำเภอเมืองกาญจนบุรี จังหวัด กาญจนบุรี ทรงเป็นบุตรคนโตของนายน้อย คชวัตร (ถึงแก่กรรม พุทธศักราช ๒๔๖๕) และ นางกิมน้อย คชวัตร (ถึงแก่กรรม พุทธศักราช ๒๕๐๘) ทรงมีน้องชาย ๒ คน ได้แก่ นายจำเนียร คชวัตร และนายสมุทร คชวัตร ได้ทรงมาอยู่ในความดูแลของป้าเฮงซึ่งเป็นพี่สาวของนางกิมน้อย

การบรรพชาและอุปสมบท

พุทธศักราช ๒๔๖๙ ทรงบรรพชาที่วัดเทวสังฆาราม (วัดเหนือ) จังหวัดกาญจนบุรี พระครู อดุลยสมณกิจ (ดี พุทธิโชติ) ต่อมาคือพระเทพมงคลรังษี เจ้าอาวาสวัดเทวสังฆารามเป็น พระอุปัชฌาย์ และพระครูนิวาสธรรมขันธ์ (เหรียญ สุวณฺณโชติ) เจ้าอาวาสวัดศรีอุปการาม เป็นพระอาจารย์ให้สรณะและศีล

เมื่อทรงบรรพชาแล้วทรงจำพรรษาอยู่ที่วัดเทวสังฆาราม ๑ พรรษา และได้ทรงศึกษา พระปริยัติธรรมที่วัดเสนาห์ จังหวัดนครปฐม หลังจากนั้น พระครูอดุลยสมณกิจ (ดี พุทธิโชติ) พระอุปัชฌาย์ได้พามายังวัดบวรนิเวศวิหาร และนำขึ้นเฝ้าถวายตัวต่อสมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร (ต่อมาคือสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์) เพื่อทรงอยู่ศึกษาพระปริยัติธรรมในสำนักวัดบวรนิเวศวิหาร ทรงได้รับประทานนามฉายา จากสมเด็จพระสังฆราชเจ้า ว่า “สุวฑฺฒโน” ซึ่งมีความหมายว่า “ผู้เจริญดี” จนกระทั่งพระชันษา ครบอุปสมบทจึงเสด็จกลับไปผนวชที่วัดเทวสังฆาราม เมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๖ พระครูอดุลย-สมณกิจ (ดี พุทธิโชติ) เจ้าอาวาสวัดเทวสังฆารามเป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูนิวาสธรรมขันธ์ (เหรียญ สุวณฺณโชติ) เจ้าอาวาสวัดศรีอุปการาม เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระปลัด หุ่น นามสกุล เขียงฉี่ เจ้าอาวาสวัดทุ่งสมอ เป็นพระอนุสาวนาจารย์ เมื่อวันที่ ๑๒ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๗๖ ผนวชแล้วทรงจำพรรษาอยู่ที่วัดเทวสังฆาราม ๑ พรรษา

ภายหลังจึงเสด็จมาจำพรรษา ณ วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร เพื่อทรงศึกษา พระปริยัติธรรม และได้ทรงทำทัฬหีกรรม (อุปสมบทซ้ำ) ที่วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๗๖ โดยมีสมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ (หม่อมราชวงศ์ชื่น สุจิตโต ป.๗) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระเทพเมธี (จู อิศฺสรวณโณ ป.๗) เป็นพระกรรมวาจาจารย์

การศึกษา

ทรงได้รับการศึกษาเบื้องต้น ณ โรงเรียนประชาบาลวัดเทพสังฆาราม จบชั้นประถม ๕ (เทียบชั้นมัธยม ๒) หลังจากทรงบรรพชาแล้ว ทรงเรียนพระปริยัติธรรมและทรงสอบไล่ได้ ชั้นต่างๆ เป็นลำดับมาในสำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร ดังนี้

พุทธศักราช ๒๔๗๒	ทรงสอบได้นักธรรมชั้นตรี
พุทธศักราช ๒๔๗๓	ทรงสอบได้นักธรรมชั้นโท และ ป.๕.๓
พุทธศักราช ๒๔๗๕	ทรงสอบได้นักธรรมชั้นเอก และ ป.๕.๔
พุทธศักราช ๒๔๗๖	ทรงสอบได้ ป.๕.๕
พุทธศักราช ๒๔๗๗	ทรงสอบได้ ป.๕.๖
พุทธศักราช ๒๔๗๘	ทรงสอบได้ ป.๕.๗
พุทธศักราช ๒๔๘๑	ทรงสอบได้ ป.๕.๘
พุทธศักราช ๒๔๘๔	ทรงสอบได้ ป.๕.๙

สมณศักดิ์

พุทธศักราช ๒๔๙๐	ทรงเป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ พระโคธมคณาภรณ์
พุทธศักราช ๒๔๙๔	ทรงเป็นพระราชาคณะชั้นราช ในราชทินนามเดิม
พุทธศักราช ๒๔๙๘	ทรงเป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ในราชทินนามเดิม
พุทธศักราช ๒๔๙๙	ทรงเป็นพระราชาคณะชั้นธรรม ที่ พระธรรมวราภรณ์
พุทธศักราช ๒๕๐๐	ทรงได้รับพระราชทานพัดรัตนาภรณ์
พุทธศักราช ๒๕๐๔	ทรงเป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรองชั้นหิรัญบัฏ ที่พระศาสนโสภณ
พุทธศักราช ๒๕๑๕	ทรงได้รับพระราชทานสถาปนาเป็นสมเด็จพระราชาคณะ ที่ สมเด็จพระญาณสังวร
พุทธศักราช ๒๕๓๒	ทรงได้รับพระราชทานสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราช เมื่อวันที่ ๒๑ เมษายน มีพระนามตามที่จารึกในพระ-

พระประวัติ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน)

สุพรรณบัฏว่า “สมเด็จพระญาณสังวร บรมนิครรรณ
นิติภิบาล อริยวงศาตตญาณวิมล สกลมหาสังฆปริณายก
ตรีปิฎกปริยัตติธาดา วิสุทธจริยาธิสมบัติ สุวฑฺฒนภิกขาน-
สงฆวิสุต ปาวจนุตตมพิสสาร สุขุมธรรมวิธานธำรง วชิรญาณ-
วงศวิวัฒ พุทธบริษัทคารวสถาน วิจิตรปฏิภาณพัฒนคุณ
วิบุลสีลาจารย์วัตรสุนทร บวรธรรมบพิตร สรรพคุณิศร
มหาปธานาธิบดี ความวาสี อรัญยวาสี สมเด็จพระสังฆราช”
ดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
ลำดับที่ ๑๙ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

พุทธศักราช ๒๕๓๖

ทรงได้รับพระราชทานพัดยศพิเศษ (จาประดับพลอย) และ
พัชรรัตนาวรณ์พิเศษ

ตำแหน่งหน้าที่

พุทธศักราช ๒๕๔๔

ทรงเป็นสมาชิกสังฆสภาโดยตำแหน่ง

ทรงเป็นกรรมการสังคายนาพระธรรมวินัย

ทรงเป็นผู้อำนวยการศึกษาสำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร

พุทธศักราช ๒๕๔๘

ทรงเป็นพระวินัยธรชั้นอุทธรณ์

ทรงเป็นกรรมการสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย

พุทธศักราช ๒๕๔๙

ทรงเป็นเลขานุการในองค์สมเด็จพระสังฆราชเจ้า

กรมหลวงวชิรญาณวงศ์

พุทธศักราช ๒๕๕๐

ทรงเป็นกรรมการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรม-
ราชูปถัมภ์

พุทธศักราช ๒๕๕๓

ทรงเป็นกรรมการเถรสมาคมคณะธรรมยุต ประเภทชั่วคราว

พุทธศักราช ๒๕๕๔

ทรงเป็นกรรมการอำนวยการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย
ในพระบรมราชูปถัมภ์

ทรงเป็นกรรมการแผนกตำราของมูลนิธิมหามกุฏฯ

พุทธศักราช ๒๕๕๕

ทรงร่วมในคณะทูตพิเศษที่มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย
ในพระบรมราชูปถัมภ์ ส่งไปร่วมฉลองพระบรมสารีริกธาตุ
และพระธาตุพระอัครสาวก ณ กรุงพนมเปญ ประเทศกัมพูชา

พุทธศักราช ๒๔๙๖	ทรงเป็นกรรมการตรวจชำระคัมภีร์ฎีกา
พุทธศักราช ๒๔๙๗	ทรงเป็นกรรมการเถรสมาคมคณะธรรมยุต ประเพณีถาวร ทรงร่วมในคณะพระเถระแห่งพระสงฆ์ไทยไปร่วมประชุม สมัยที่ ๒ แห่งฉัฏฐสังคายนา พระไตรปิฎก ณ กรุงย่างกุ้ง ประเทศพม่า
พุทธศักราช ๒๔๙๙	ทรงเป็นรักษาการพระวินัยธรชั้นฎีกา สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ทรงเลือกให้ ทรงเป็น “พระอภิบาล” (พระพี่เลี้ยง) ของพระภิกษุพระบาท สมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในระหว่างทรง พระผนวช และประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ตั้งแต่วันที่ ๒๒ ตุลาคม - ๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๙
พุทธศักราช ๒๕๐๐	ทรงเป็นกรรมการพิจารณาร่างระเบียบบริหารวัดธรรมยุต
พุทธศักราช ๒๕๐๑	ทรงเป็นกรรมการมูลนิธิส่งเสริมกิจการพระศาสนาและ มนุษยธรรม (ก.ศ.ม.) ทรงเป็นกรรมการคณะธรรมยุต
พุทธศักราช ๒๕๐๓	ทรงเป็นสังฆมนตรีช่วยว่าการองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ปกครองฝ่ายธรรมยุต
พุทธศักราช ๒๕๐๔	ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ ทรงเป็นเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร ทรงเป็นผู้รักษาการเจ้าคณะธรรมยุตภาคทุกภาค ทรงเป็นผู้อำนวยการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ทรงเป็นประธานกรรมการสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย ทรงเป็นกรรมการโครงการเชิดชูและบำรุงพระพุทธรูป โดยตำแหน่ง
พุทธศักราช ๒๕๐๖	ทรงเป็นกรรมการมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นกรรมการชุดแรก ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๕๐๕
พุทธศักราช ๒๕๐๗	ทรงเป็นอนุกรรมการพิจารณาร่างระเบียบการเดินทางไป ต่างประเทศของพระภิกษุและสามเณร
พุทธศักราช ๒๕๐๙	ทรงเป็นประธานกรรมการอำนวยการฝึกอบรมพระธรรมทูต ไปต่างประเทศของมหาเถรสมาคม

- พุทธศักราช ๒๕๑๐ ทรงเป็นประธานอนุกรรมการพิจารณาเรื่องวันสำคัญทางพุทธศาสนา ประจำปี ๒๕๑๑
- ทรงเป็นประธานอนุกรรมการพิจารณาร่างระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยวิธีปฏิบัติในการปลูกสร้างอาคารในที่ดินของวัดซึ่งมีผู้เช่าอยู่
- ทรงเป็นประธานอนุกรรมการพิจารณาหลักเกณฑ์การยกเว้นค่าโดยสารรถไฟให้แก่พระภิกษุและสามเณรในพระพุทธศาสนา
- ทรงเป็นอนุกรรมการพิจารณาแก้ไขข้อขัดข้องระหว่างวัดกับผู้เช่า (พ.ว.ช.)
- พุทธศักราช ๒๕๑๑ ทรงเป็นประธานอนุกรรมการพิจารณาโครงการรับการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งเป็นการศึกษาของคณะสงฆ์
- พุทธศักราช ๒๕๑๒ ทรงเป็นอนุกรรมการพิจารณาเรื่องการศึกษาโรงเรียนมัธยมของคณะสงฆ์
- ทรงเป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิโครงการจัดตั้งโรงเรียนพระสังฆาธิการส่วนกลาง
- พุทธศักราช ๒๕๑๔ ทรงเป็นประธานอนุกรรมการพิจารณาร่างกฎหมายเถรสมาคม ว่าด้วยการลงนิคหกรรมแก่พระภิกษุ
- พุทธศักราช ๒๕๑๕ ทรงเป็นประธานกรรมการบริหารงานสภาการศึกษาของคณะสงฆ์
- ทรงเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนพระสังฆาธิการคณะธรรมยุต
- ทรงเป็นรองประธานกรรมการคณะธรรมยุต
- ทรงเป็นเจ้าคณะกรุงเทพมหานครและสมุทรปราการ (ธ)
- ทรงเป็นกรรมการมูลนิธิสงเคราะห์คนเป็นโรคเรื้อน
- พุทธศักราช ๒๕๑๖ ทรงเป็นประธานอนุกรรมการพิจารณาปรับปรุงหลักสูตรศาสนศึกษาของคณะสงฆ์
- ทรงได้รับฉันทานุมัติจากกรรมการคณะธรรมยุตให้เสด็จไปทรงตรวจการคณะสงฆ์ และทรงเยี่ยมพุทธศาสนิกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวม ๙ จังหวัด คือ นครราชสีมา สุรินทร์ บุรีรัมย์ อุบลราชธานี ยโสธร ร้อยเอ็ด มหาสารคาม กาฬสินธุ์ และขอนแก่น

พุทธศักราช ๒๕๑๗	ทรงเป็นประธานกรรมการคณะกรรมการคณะธรรมยุต
พุทธศักราช ๒๕๑๘	ทรงเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนครูปริยัติธรรมคณะธรรมยุต
พุทธศักราช ๒๕๑๙	ทรงเป็นประธานกรรมการมูลนิธิสังฆปริณายก
พุทธศักราช ๒๕๒๐	ทรงเป็นประธานอำนวยการมูลนิธิมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราลงกรณ
พุทธศักราช ๒๕๒๑	ทรงเป็นรองประธานคณะกรรมการอำนวยการจัดสร้างพุทธมณฑลฝ่ายสงฆ์
	ทรงเป็นพระกรรมวาจาจารย์ของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร ในการทรงพระผนวช ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
	ทรงเป็นอาจารย์ถวายการอบรมพระธรรมวินัย ขณะที่พระภิกษุสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร ประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ระหว่างวันที่ ๖ - ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๑
พุทธศักราช ๒๕๒๒	ทรงเป็นประธานอำนวยการมูลนิธิสิรินธรราชวิทยาลัยในพระราชูปถัมภ์
พุทธศักราช ๒๕๒๔	ในฐานะกรรมการมหาเถรสมาคมและประธานกรรมการคณะธรรมยุต ทรงได้รับฉันทานุมัติจากกรรมการคณะธรรมยุตให้เสด็จไปทรงตรวจการคณะสงฆ์ และทรงเยี่ยมพุทธศาสนิกชนในภาคเหนือ รวม ๑๐ จังหวัด คือ นครสวรรค์ ตาก ลำปาง ลำพูน เชียงใหม่ เชียงราย พะเยา แพร่ อุตรดิตถ์ และกำแพงเพชร
พุทธศักราช ๒๕๒๕	ทรงเป็นผู้ถวายพระธรรมเทศนามงคลวิเสสภรณ์ในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และถวายตลอดมาจนกระทั่งทรงเจริญพระชนมายุมากขึ้น และทรงมีปัญหาด้านสุขภาพ จึงทรงหยุด
พุทธศักราช ๒๕๒๖	ทรงเป็นประธานกรรมการมูลนิธิวัดญาณสังวราราม ในพระบรมราชูปถัมภ์
พุทธศักราช ๒๕๒๗	ทรงเป็นประธานศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย ทรงเป็นประธานคณะกรรมการจัดงานส่งเสริมพระพุทธศาสนาเนื่องในเทศกาลวิสาขบูชา

พระประวัติ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน)

พุทธศักราช ๒๕๒๘

ทรงเป็นรองประธานกรรมการสังคีตการกสงฆ์ ในการสังคายนาพระธรรมวินัย ตรวจชำระพระไตรปิฎก และทรงเป็นสังฆปาโมกข์ปาติวิโสธกะพระวินัยปิฎก เนื่องในโอกาสมหามงคลที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบ จนสำเร็จทันในการพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา

ทรงเป็นผู้อ่านพระอภิธรรมนำพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ ๗ ในกระบวนพระราชอิสริยยศสู่พระเมรุมาศ ณ ท้องสนามหลวง

พุทธศักราช ๒๕๓๐

ทรงเป็นประธานกรรมการมูลนิธิแผ่นดินธรรม

ทรงเป็นประธานกรรมการมูลนิธิสังเคราะห์และฟื้นฟูจิตใจผู้ติดยาเสพติด

ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์ ในการทรงบรรพชาของหม่อมเจ้าจุฑาวัชรมเหศวร พระโอรสในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร ณ พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อวันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๐ เวลา ๐๙.๐๐ น.

พุทธศักราช ๒๕๓๑

ทรงเป็นผู้รักษาการเจ้าคณะใหญ่ธรรมยุต

ทรงเป็นนายกกรรมการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยฯ

ทรงเป็นนายกสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย

พุทธศักราช ๒๕๓๒

ทรงเป็นเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต

เสด็จไปทรงเยี่ยมพระภิกษุสามเณรและพุทธศาสนิกชนใน ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ สงขลา สตูล ยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ตามคำกราบทูลอาราธนาของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ ระหว่างวันที่ ๑๓ - ๑๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๒

พุทธศักราช ๒๕๓๓

ทรงเป็นประธานสงฆ์ในการเจริญพระพุทธมนต์ พระราชพิธี
พุทธาภิเษกพระพุทธรูปชัยวัฒน์และพระกริ่ง ในโอกาสที่
สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงเจริญพระชนมายุ
๙๐ พรรษา

ทรงเป็นประธานจุดเทียนชัย ทรงนั่งปรก ณ พระอุโบสถ
วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

พุทธศักราช ๒๕๔๐

ทรงเป็นนายกสภามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พระกรณียกิจทางการพระศาสนาในต่างประเทศ

พุทธศักราช ๒๕๐๙

ในฐานะประธานกรรมการอำนวยการฝึกอบรมพระธรรมทูต
ไปต่างประเทศ ได้เสด็จไปทรงเป็นประธานฝ่ายสงฆ์ และ
ถวายพระธรรมเทศนาถ้อยคำหนึ่ง ในพิธีเปิดวัดพุทธปทีป
ณ กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ ระหว่างวันที่ ๒๕
กรกฎาคม - ๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๙ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระ
พระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช และสมเด็จพระนางเจ้า
สิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรง
ประกอบพิธีเปิด เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๙ และ
ในการเสด็จครั้งนั้น ได้ทรงดูงานด้านการพระศาสนาใน
ประเทศฝรั่งเศส สวิตเซอร์แลนด์ อิตาลี และกรีซ
ก่อนเสด็จกลับประเทศไทยด้วย

พุทธศักราช ๒๕๑๐

ในฐานะกรรมการมหาเถรสมาคม ทรงตามเสด็จสมเด็จพระ
สังฆราช (จวน อุฏฺฐายี ป.ธ.๙) วัดมกุฏกษัตริยาราม
ซึ่งเสด็จเยือนประเทศศรีลังกาอย่างเป็นทางการ ตามคำ
กราบทูลอาราธนาของรัฐบาลประเทศนั้น เพื่อเจริญ
สัมพันธไมตรีระหว่างพุทธศาสนิกชนทั้งสองประเทศ ระหว่าง
วันที่ ๑๐ - ๑๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๐

พุทธศักราช ๒๕๑๑

เสด็จไปทรงดูงานด้านการพระศาสนา วัฒนธรรม และ
การศึกษาทั่วไปในประเทศอินโดนีเซีย ออสเตรเลีย และ
ฟิลิปปินส์ ในฐานะประธานกรรมการสภามหาวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
พระพุทธรูปแห่งประเทศไทย โดยอนุมัติของมหาเถร-

พระประวัติ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน)

พุทธศักราช ๒๕๑๓

สมาคม พร้อมด้วยพระเทพกวี (ประยูร สุนตงกูโร ป.ธ.๙)^๑ เลขานุการสภาการศึกษาามหามกุฏราชวิทยาลัยฯ (ในขณะนั้น) ระหว่างวันที่ ๑๖ เมษายน - ๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๑

เสด็จไปทรงให้การอุปสมบทแก่สามเณรชาวอินโดนีเซีย จำนวน ๕ รูป ณ ประเทศอินโดนีเซีย พร้อมด้วยพระธรรมโสภณ^๒ (สนธิ์ กิจจกาโร ป.ธ.๕) ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดบวรนิเวศวิหาร ตามคำกราบทูลอาราธนาของ พระชินรักขิตเถระ หัวหน้าพุทธศาสนิกชนชาวอินโดนีเซีย (ในขณะนั้น) ระหว่างวันที่ ๖ พฤษภาคม - ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๓

ในศกเดียวกัน เสด็จไปทรงดูงานด้านการพระศาสนา และ การศึกษาในประเทศปากีสถาน เนปาล และอินเดีย ในฐานะ ประธานกรรมการสภาการศึกษาามหามกุฏราชวิทยาลัยฯ พร้อมด้วยพระเทพกวี (ประยูร สุนตงกูโร ป.ธ.๙) เลขานุการ สภาการศึกษาามหามกุฏราชวิทยาลัยฯ (ในขณะนั้น)

ในโอกาสเดียวกันทรงได้รับอนุมัติจากมหาเถรสมาคม ให้ทรง เป็นผู้แทนของคณะสงฆ์ไทย เสด็จไปเยี่ยมเยียนพระสงฆ์ และวัดพระพุทธรศาสนาในประเทศปากีสถานตะวันออก (ปัจจุบันคือประเทศบังกลาเทศ) และทรงนำสาส์นของสมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฺฐายี ป.ธ.๙) วัดมกุฏกษัตริยารามถึง พุทธศาสนิกชนชาวปากีสถานตะวันออก พร้อมกับพัสดุ สิ่งของและกัปปิยภัณฑ์ซึ่งคณะสงฆ์ไทยจัดหาไปช่วยเหลือ ชาวพุทธที่ประสบวาทภัยครั้งใหญ่ในประเทศนั้น ระหว่าง วันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ - ๒ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๔

พุทธศักราช ๒๕๑๔

เสด็จไปทรงเป็นประธานสงฆ์ในพิธีเปิดวัดพุทธรังษี ณ นครซิดนีย์ ประเทศออสเตรเลีย ซึ่งสมเด็จพระบรม-โอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพิธีเปิด และทรงบำเพ็ญ พระราชกุศลวิสาขบูชา ระหว่างวันที่ ๒๒ พฤษภาคม - ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๔

^๑ สมเด็จพระญาณวโรดม

^๒ พระญาณวโรดม

พุทธศักราช ๒๕๒๐

เสด็จไปทรงบรรพชาให้แก่กุลบุตรชาวอินโดนีเซีย จำนวน ๔๓ คน ณ เมืองสมารัง ประเทศอินโดนีเซีย ตามคำกราบทูลอาราธนาของพระสงฆ์สังฆเถรวาทอินโดนีเซีย และเมื่อทรงปฏิบัติศาสนกิจที่ประเทศอินโดนีเซียแล้วได้เสด็จไปทรงดูงานด้านพระพุทธศาสนา ณ ประเทศออสเตรเลีย ประเทศนิวซีแลนด์ และประเทศสิงคโปร์ด้วย ระหว่างวันที่ ๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๐ - ๒๐ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๑

พุทธศักราช ๒๕๒๓

เสด็จไปทรงประชุมสหพันธ์คิตาอาศรมสากล ในฐานะแขกพิเศษ ณ ประเทศอินเดีย เมื่อทรงปฏิบัติภารกิจที่ประเทศอินเดียเสร็จสิ้นแล้ว ได้เสด็จไปทรงดูงานด้านพระพุทธศาสนา ณ ประเทศเนปาลด้วย ระหว่างวันที่ ๑๑ - ๒๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๓

ในศกเดียวกัน ได้เสด็จไปทรงดูงานด้านการพระศาสนา ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศต่างๆ ในยุโรป ตามคำกราบทูลอาราธนาของบริษัทศรีกรุงวัฒนา จำกัด พร้อมด้วยพระธรรมดิลก^๑ (วิชฌัย ปุณฺณวาระโม ป.ธ.๖) ระหว่างวันที่ ๓ เมษายน - ๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๓

พุทธศักราช ๒๕๒๔

ทรงเป็นประธานคณะ เสด็จพร้อมด้วยพระสงฆ์อีก ๑๙ รูป จากประเทศไทยไปทรงประกอบพิธีผูกพัทธสีมาอุโบสถวัดจากรัตนาธรรมจักรชัย ณ ประเทศอินโดนีเซีย ตามคำกราบทูลอาราธนาของคณะสงฆ์สังฆเถรวาทอินโดนีเซีย เป็นการผูกพัทธสีมาอุโบสถวัดพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นครั้งแรกในประเทศนั้น ระหว่างวันที่ ๒๒ - ๒๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๔

ในศกเดียวกัน เสด็จพร้อมด้วยคณะสงฆ์จากประเทศไทยไปทรงเป็นประธานในการบรรพชากุลบุตรศากยะแห่งเนปาล จำนวน ๗๓ คน ณ กรุงกาฐมาณฑุ ประเทศเนปาล ตามคำกราบทูลอาราธนาของคณะสงฆ์เนปาล ระหว่างวันที่ ๒๓ - ๓๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๔

^๑ พระพรหมมุนี

พระประวัติ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน)

- พุทธศักราช ๒๕๓๖ เสด็จเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนอย่างเป็นทางการตามคำกราบทูลอาราธนาของรัฐบาลจีน โดยได้เสด็จเยือนเมืองต่างๆ คือ ปักกิ่ง ชีอาน कुนหมิง และสิบสองปันนาระหว่างวันที่ ๒๐ มิถุนายน - ๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ นับเป็นการเจริญศาสนสัมพันธ์ระหว่างไทย - จีน อย่างเป็นทางการเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์แห่งความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสอง
- พุทธศักราช ๒๕๓๘ เสด็จไปทรงเป็นประธานในพิธีวางศิลาฤกษ์ก่อสร้างวัดไทยลุมพินี ณ ลุมพินี ประเทศเนปาล
- พุทธศักราช ๒๕๔๑ เสด็จไปทรงเป็นประธานเปิดการประชุมสุดยอดผู้นำพุทธศาสนาแห่งโลก ครั้งที่ ๑ ณ เมืองเกียวโต ประเทศญี่ปุ่น (ทรงเป็นประธานอุปถัมภ์ ครั้งที่ ๒ ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และครั้งที่ ๔ ที่มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นเจ้าภาพจัดร่วมกับคณะสงฆ์มหายานนิกายเนนบุชซุแห่งประเทศญี่ปุ่น)
- พุทธศักราช ๒๕๔๒ เสด็จไปทรงเป็นประธานในพิธีเปิดวัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ เมืองกุสินารา ประเทศอินเดีย และเสด็จไปทรงดูงานด้านการพระศาสนา ณ ประเทศเนปาล

งานสาธารณูปการ

นับตั้งแต่ทรงเป็นเจ้าของวัดบวรนิเวศวิหาร ได้ทรงบูรณะซ่อมสร้างเสนาสนะและถาวรวัตถุต่างๆ ภายในวัดบวรนิเวศวิหาร ตลอดจนการก่อสร้างถาวรวัตถุ อันเป็นสาธารณประโยชน์ในที่อื่นอีกเป็นจำนวนมาก ถาวรวัตถุที่สร้างขึ้นใหม่ในวัดบวรนิเวศวิหาร คือ

๑. อาคารกวีบรรณาลัย ห้องสมุดของสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยพระพุทธรูปแห่งประเทศไทย
๒. อาคารวชิรญาณวงศ์ เป็นอาคารเรียนของโรงเรียนวัดบวรนิเวศ
๓. ซุ้มปราสาทที่ประดิษฐานพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บนลานประทักษิณ ชั้น ๒ ของพระเจดีย์ใหญ่
๔. กุฏิหลวงเจริญฤทธิศาสตร์ ในคณะเหลืองรังษี
๕. กุฏิพระนิกรบดี ในคณะเขียวรังษี
๖. อาคาร ภปร พิพิธภัณฑ์วัดบวรนิเวศวิหาร ในคณะแดงบวร
๗. กุฏิคุณหญิงจืด สัตยานุรักษ์ ในคณะแดงรังษี

๘. ภูมิราชมเดชะ ในคณะสูง

๙. ถังน้ำบ่อบาดาล พร้อมติดตั้งนาฬิกาไฟฟ้าและระฆัง ข้างอาคารมนุษยนาควิทยาทาน

๑๐. อาคารกิจกรรม หลังอาคารวชิรญาณวงศ์ โรงเรียนวัดบวรนิเวศ

๑๑. อาคาร สว ธรรมนิเวศ โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดบวรนิเวศวิหาร

๑๒. มณฑปที่ประดิษฐานพระพุทธรูปท่าจำลอง หลังพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร

๑๓. โพธิมระ (เรือนโพธิ์) หลังพระวิหารพระศาสดา

๑๔. ศาลาชิรญาณวัดบวรนิเวศวิหาร ๑๕๐ ปี

๑๕. ศาลาหน้าศาลาชิรญาณฯ

ส่วนเสนาสนะและถาวรวัตถุอื่นๆ ภายในวัดบวรนิเวศวิหาร ก็โปรดให้บูรณปฏิสังขรณ์ใหม่หมดทั้งพระอาราม ที่สำคัญคือ

๑. ประดับพระเจดีย์ใหญ่ด้วยโมเสกสีทองตลอดทั้งองค์

๒. ประดับหินอ่อนพระอุโบสถตลอดทั้งหลัง

การก่อสร้างถาวรวัตถุอื่นๆ ภายนอกวัด ตลอดจนการอุปถัมภ์การก่อสร้างวัดต่างๆ นั้นก็มีจำนวนมาก ที่สำคัญคือ

๑. โปรดให้สร้างอาคารวชิรญาณวงศ์ ณ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย สำหรับเป็นอาคารสงฆ์และใช้ประโยชน์ทางการแพทย์

๒. โปรดให้สร้างอาคารวชิรญาณ สามัคคีพยาบาล ณ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย สำหรับเป็นอาคารสงฆ์และใช้ประโยชน์ทางการแพทย์

๓. ทรงอุปถัมภ์การสร้างวัดล้านนาญาณสังวราราม อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

๔. ทรงอุปถัมภ์การสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ศรีนครินทราภิเษกมหาสันติคีรี และวัดสันติคีรี ณ ดอยแม่สะลอง บ้านแม่สะลอง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย

๕. ทรงอุปถัมภ์การสร้างโรงเรียนสมเด็จพระญาณสังวร ในพระสังฆราชูปถัมภ์ อำเภอคำชะโนด แก้ว จังหวัดยโสธร

๖. ทรงอุปถัมภ์การสร้างวัดรัชดาภิเษก อำเภอปอพลอย จังหวัดกาญจนบุรี

๗. ทรงอุปถัมภ์การสร้างวัดวังฟูไทร อำเภอหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี

๘. ทรงอุปถัมภ์การสร้างวัดพุทธวิมุตติวนาราม (วัดพุ่มด) อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี

๙. โปรดให้สร้างวัดญาณสังวราราม ในพระบรมราชูปถัมภ์ อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี

พระประวัติ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน)

๑๐. โปรดให้สร้างโรงเรียน และโรงพยาบาลสมเด็จพระปิยมหาราชรมณียเขต อำเภอ ไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี
๑๑. ทรงอุปถัมภ์การสร้างอาคาร ภปร (อาคารผู้ป่วยนอก) โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย
๑๒. ทรงอุปถัมภ์การสร้างโรงพยาบาลวัดญาณสังวราราม อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี
๑๓. โปรดให้สร้างอาคารสกลมหาสังฆปริณายก เป็นอาคารสงฆ์อาพาธ และโรงเรียน ถิ่นทรุกันดาร ถวายเป็นพระอนุสรณ์สถานแด่สมเด็จพระสังฆราชแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทุกพระองค์ รวม ๑๙ แห่ง

นอกจากนี้ ยังทรงอุปถัมภ์การก่อสร้างวัดในต่างประเทศอีกหลายแห่ง คือ

๑. วัดพุทธรังษี ในอุปการะของมูลนิธิหมากกุฎราชวิทยาลัยฯ ณ นครซิดนีย์ ประเทศออสเตรเลีย
๒. วัดธรรมที่ปาราม เมืองมาลัง ประเทศอินโดนีเซีย
๓. วัดจากร์ตาธรรมจักรชัย ณ กรุงจากร์ตา ประเทศอินโดนีเซีย
๔. อุโบสถวัดสิริกิตติวิหาร ณ เมืองกัรติปุร์ นครกาฐมาณฑุ ประเทศเนปาล
๕. วัดแคโรไลนาพุทธจักรวนาราม ณ รัฐนอร์ทแคโรไลนา ประเทศสหรัฐอเมริกา

พระนิพนธ์

ทรงพระนิพนธ์หนังสือประเภทต่างๆ ไว้มาก ทั้งที่เป็นตำราประกอบการศึกษาธรรมกถา ธรรมเทศนา และศาสนคดี เช่น

- อธิบายวากยสัมพันธ์ ภาค ๑ - ๒
- ตำนานวัดบวรนิเวศวิหาร เล่ม ๒
- หลักพระพุทธศาสนา
- พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ
- ๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้า
- แนวปฏิบัติในสติปัฏฐาน
- การบริหารจิตสำหรับผู้ใหญ่
- พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนอะไร
- พระพุทธศาสนากับสังคมไทย
- โสฬสปัญหา
- สัมมาทิฐิ เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังได้ทรงริเริ่มให้มีการแปลหนังสือพระพุทธศาสนาที่สำคัญๆ จากภาษาไทย เป็นภาษาต่างประเทศ เพื่อเป็นการเผยแพร่และเป็นคู่มือการศึกษาพระพุทธศาสนาสำหรับ ชาวต่างประเทศอีกเป็นจำนวนมาก เช่น หนังสือหลักสูตรนักธรรมชั้นตรี โท เอก ภิกขุ- ปาติโมกข์ เป็นต้น แล้วโปรดให้มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยฯ จัดพิมพ์เผยแพร่

ในระยะเวลาเดียวกันนี้ โปรดให้จัดตั้งแผนกจำหน่ายหนังสือพระพุทธศาสนาภาษาต่างประเทศ ของมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยฯ ขึ้นด้วย เพื่อให้เป็นศูนย์หนังสือทางพระพุทธศาสนา สำหรับชาวต่างประเทศที่สนใจจะศึกษาพระพุทธศาสนา ตลอดถึงชาวไทยที่ต้องการหนังสือ พระพุทธศาสนาในภาษาต่างประเทศไว้ประกอบการศึกษา ซึ่งได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ ปีพุทธศักราช ๒๕๑๒

พระเกียรติยศพิเศษ

พุทธศักราช ๒๕๔๓

รัฐบาลแห่งสหภาพเมียนมาร์ ได้ทูลถวายสมณศักดิ์ ที่อภิชมหารัฏฐสุครุ อันเป็นสมณศักดิ์สูงสุดแห่งคณะสงฆ์ เมียนมาร์แด่เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวง วชิรญาณวงศ์ วัดบวรนิเวศวิหาร) พร้อมทั้งถวายที่ดิน บริเวณพระมหาเจดีย์ชะเวดากอง ๑ เอเคอร์ สำหรับ สร้างวัดไทยในสหภาพเมียนมาร์ด้วย ทรงเป็นพระมหา- เถระไทยรูปที่ ๒ ที่ได้รับถวายสมณศักดิ์ตำแหน่งนี้ (พระองค์แรกคือ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวง วชิรญาณวงศ์ วัดบวรนิเวศวิหาร)

พุทธศักราช ๒๕๕๕

ที่ประชุมสุดยอดผู้นำชาวพุทธโลก ณ เมืองเกียวโต ประเทศญี่ปุ่น ได้มีฉันทามติถวายตำแหน่งพระประมุข สูงสุดแห่งพระพุทธศาสนาโลก แต่เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ วัดบวรนิเวศวิหาร) นับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนาโลก

ปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์

พุทธศักราช ๒๕๒๙

มหาวิทยาลัยรามคำแหง ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาปรัชญา

พุทธศักราช ๒๕๓๒

มหาวิทยาลัยมหิดล ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาศาสนาเปรียบเทียบ

พุทธศักราช ๒๕๓๓

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงฆ์แห่ง คณะสงฆ์ไทย ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาศาสนาพุทธศาสตร์

พระประวัติ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน)

พุทธศักราช ๒๕๓๗	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ถวายปริญญาศิลปศาสตร- ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาปรัชญาและศาสนา
พุทธศักราช ๒๕๓๘	มหาวิทยาลัยนเรศวร ถวายปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิต กิตติมศักดิ์ สาขาบริหารการศึกษา
พุทธศักราช ๒๕๓๙	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ถวายปริญญาศิลปศาสตร- ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา
พุทธศักราช ๒๕๔๑	มหาวิทยาลัยขอนแก่น ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาภาษาไทย
พุทธศักราช ๒๕๔๓	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ถวายปริญญาศิลปศาสตร- ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา
พุทธศักราช ๒๕๔๕	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ถวายปริญญาศิลปศาสตร- ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาไทศึกษา
พุทธศักราช ๒๕๔๗	มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ถวายปริญญาครุศาสตร- ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาบริหารการศึกษา
พุทธศักราช ๒๕๔๘	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ถวายปริญญาครุศาสตร- ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาบริหารการศึกษา
พุทธศักราช ๒๕๕๔	มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต ถวายปริญญาครุศาสตร- ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาบริหารการศึกษา
พุทธศักราช ๒๕๕๖	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ถวายปริญญาศาสน- ศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา

พระกรณียกิจประจำ

ทรงแสดงเทศนาประจำวันอุโบสถเวลาเช้า ในพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร

ทรงบรรยายธรรมในการฝึกอบรมการปฏิบัติทางจิต (กรรมฐาน) ประจำวันพระ และ
วันหลังวันพระ ณ ห้องประชุม ชั้นที่ ๒ อาคาร สว ธรรมนิเวศ

ทรงบรรยายธรรมในรายการบริหารทางจิตสำหรับผู้ใหญ่ ทางวิทยุกระจายเสียง อ.ส.
พระราชวังดุสิต ประจำทุกวันอาทิตย์

พระกรณียกิจดังกล่าวนี้ ทรงปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่องมิได้ขาด กระทั่งทรงเจริญพระชนมายุ
มากขึ้น และทรงมีปัญหาด้านสุขภาพ จึงทรงหยุด

ตำแหน่งหน้าที่สุดท้าย

เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร

ประธานกรรมการมหาเถรสมาคม

นายกสภามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ผู้อำนวยการโรงเรียนพระสังฆาธิการคณะธรรมยุต

นายกกรรมการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

ประธานกรรมการมูลนิธิวัดญาณสังวราราม ในพระบรมราชูปถัมภ์

ประธานศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย

เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต

รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดญาณสังวราราม ในพระบรมราชูปถัมภ์

ประธานคณะกรรมการอำนวยการจัดสร้างพุทธมณฑลฝ่ายสงฆ์

ประธานคณะกรรมการจัดงานสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาเนื่องในเทศกาลวิสาขบูชา

พุทธศักราช ๒๕๔๓ เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงมีปัญหาด้านสุขภาพ เนื่องจากทรงเจริญพระชนมายุมากขึ้น ไม่อำนวยการให้ทรงปฏิบัติศาสนกิจต่างๆ ได้โดยสะดวก จึงเสด็จไปประทับ ณ อาคารวชิรญาณ สามัคคีพยาบาล โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๔๓ ในช่วงแรกๆ ยังเสด็จกลับไปประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นระยะๆ ครั้งละ ๓ - ๔ วัน และเสด็จไปทรงสดับพระปาติโมกข์ ณ พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร ทุกวันธรรมสวนะ เดือนเพ็ญและเดือนดับ จนกระทั่งคณะแพทย์ผู้ถวายการรักษาพยาบาลกราบทูลขอประทานให้ทรงงดการเสด็จตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๕๐ เป็นต้นมา และวันที่ ๒๑ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ได้เสด็จไปทรงประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์อาคารฉลองพระชันษา ครบ ๘ รอบ ๙๖ ปี เป็นครั้งสุดท้ายที่เสด็จวัดบวรนิเวศวิหาร

วันที่ ๑๓ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๕๖ พระอาการประชวรโดยทั่วไปทรุดลง คณะแพทย์จึงได้ถวายการผ่าตัดพระอัมตะ (ลำไส้) และพระอัมตคุณ (ลำไส้เล็ก) หลังการผ่าตัด พระอาการทั่วไปเป็นที่พอใจของคณะแพทย์

วันที่ ๒๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๕๖ ความดันพระโลหิตเริ่มลดลง แต่มีการกระตือรือร้นเป็นระยะๆ

วันที่ ๒๔ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๕๖ ความดันพระโลหิตลดต่ำลงเรื่อยๆ และอัตราการเต้นของพระหทัยช้าลงเรื่อยๆ กระทั่งสิ้นพระชนม์อย่างสงบ

คณะแพทย์ได้ออกแถลงการณ์ในเวลาต่อมาว่า เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก สิ้นพระชนม์ด้วยการติดเชื้อในกระแสพระโลหิต

พระประวัติ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน)

เมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๕๖ เวลา ๑๙.๓๐ นาฬิกา สิริพระชนมายุ ๑๐๐ ปี ๒๑ วัน

วันที่ ๒๕ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๕๖ ได้เชิญพระศพจากโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย มายังพระตำหนักเพ็ชร วัดบวรนิเวศวิหาร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์มาถวายน้ำสรงพระศพ ณ พระตำหนักเพ็ชร วัดบวรนิเวศวิหาร แล้วเชิญพระศพประดิษฐานในพระโกศกุดั่นใหญ่ ประดิษฐานภายใต้เศวตฉัตร ๓ ชั้น บนพระแท่นแว่นฟ้าปิดทองประดับกระจก แวดล้อมด้วยฉัตรเครื่องสูง ๓ คู่ ประดับพุ่มตาดทอง ดอกไม้แจกัน และเทียนไฟฟ้ารายรอบพระโกศบนพระแท่นแว่นฟ้าทั้งสองชั้น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมถวายพระศพ ทั้งกลางวันและกลางคืน พร้อมทั้งมีพระโคมัยยามถวายพระศพเป็นเวลา ๗ วัน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ บำเพ็ญพระราชกุศลสัตตมวาร (๗ วัน) (วันที่ ๓๐ - ๓๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๕๖) ปัญญาสมวาร (๕๐ วัน) (วันที่ ๑๑ - ๑๒ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๖) และสตมวาร (๑๐๐ วัน) (วันที่ ๓๐ - ๓๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๕๗) ถวายพระศพตามราชประเพณีโดยลำดับ

นับแต่ได้เชิญพระศพประดิษฐาน ณ พระตำหนักเพ็ชร วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๕๖ เป็นต้นมา ได้มีพระบรมวงศานุวงศ์ ผู้นำประเทศ ทูตานุทูต ประเทศต่างๆ และองค์กรศาสนา พร้อมทั้งพุทธศาสนิกชนทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ มาถวายสักการะพระศพอย่างเนืองแน่นอย่างมิเคยปรากฏมาก่อน อาทิ คณะทูตานุทูตกว่า ๒๓ ประเทศ มาร่วมในการบำเพ็ญพระราชกุศลสัตตมวาร ในวันที่ ๓๐ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๕๖ พระราชกุศลปัญญาสมวาร วันที่ ๑๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๖ และพระราชกุศลสตมวาร วันที่ ๓๐ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๕๗ พระราชทานพระศพเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

นอกจากนี้ ยังได้มีผู้นำองค์กรทางศาสนาในประเทศต่างๆ ส่งสาส์นแสดงความอาลัยเนื่องในการสิ้นพระชนม์ของเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก จำนวนมาก อาทิ องค์ดาไลลามะ พระสังฆราช พระสังฆนายก องค์กษัตริย์ระหว่างประเทศ และองค์กรพุทธศาสนาจากนานาประเทศ

สรุปได้ว่า เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงดำรงอยู่ในฐานะพระสังฆบิดรของพุทธบริษัททั่วโลกโดยแท้

พระประวัติ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน)

ธรรมเป็นที่พึ่ง ทางโลกได้ของแก่ใคร
เมื่อโลกได้ มีธรรมเป็นที่พึ่ง
ตนก็เป็นที่พึ่ง ของตนได้

ศธ. พระญาณสังวร

พระประวัติ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน)

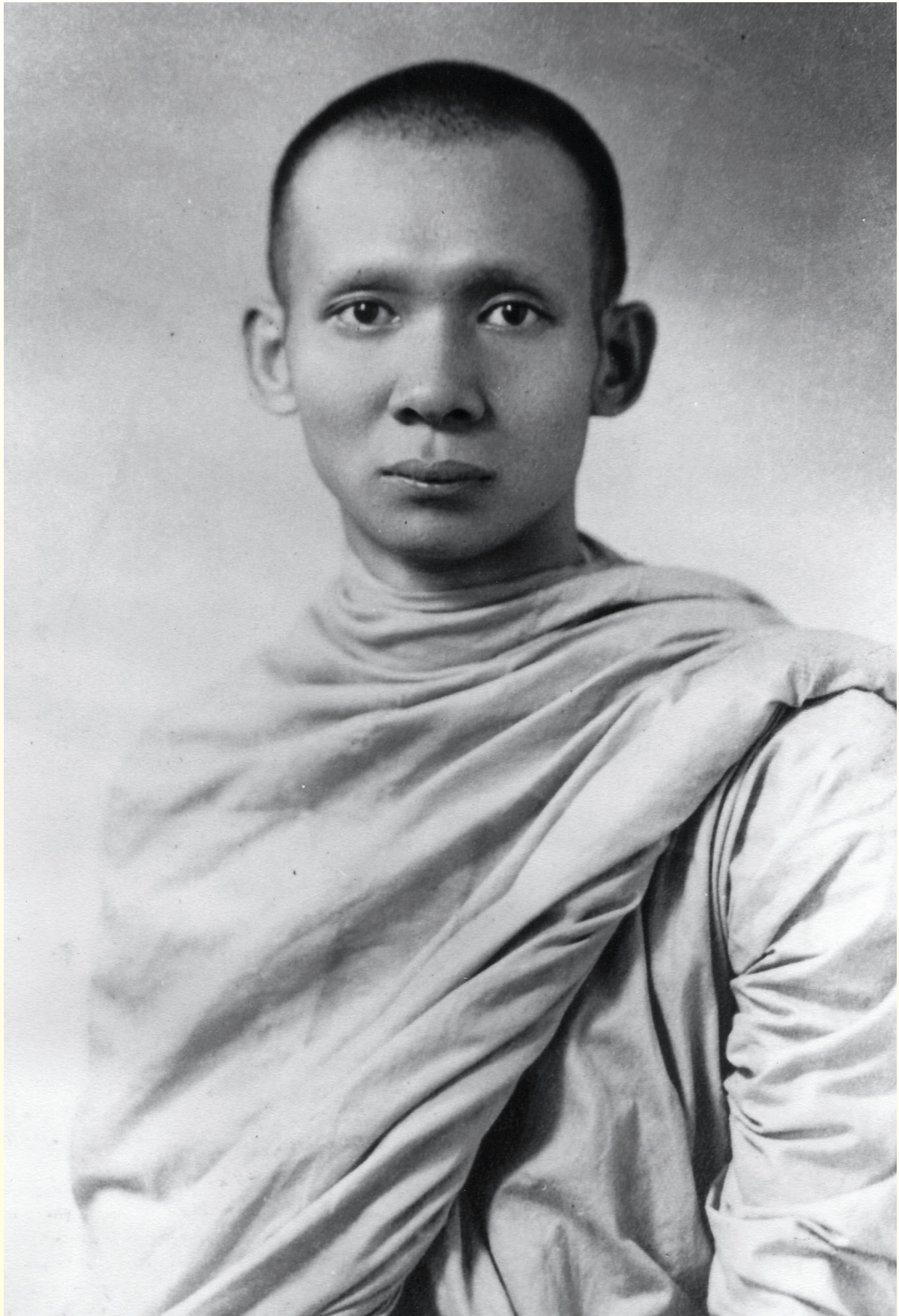
นายน้อย ศษวัตร พระชนก

นางกิมน้อย ศษวัตร พระชนนี

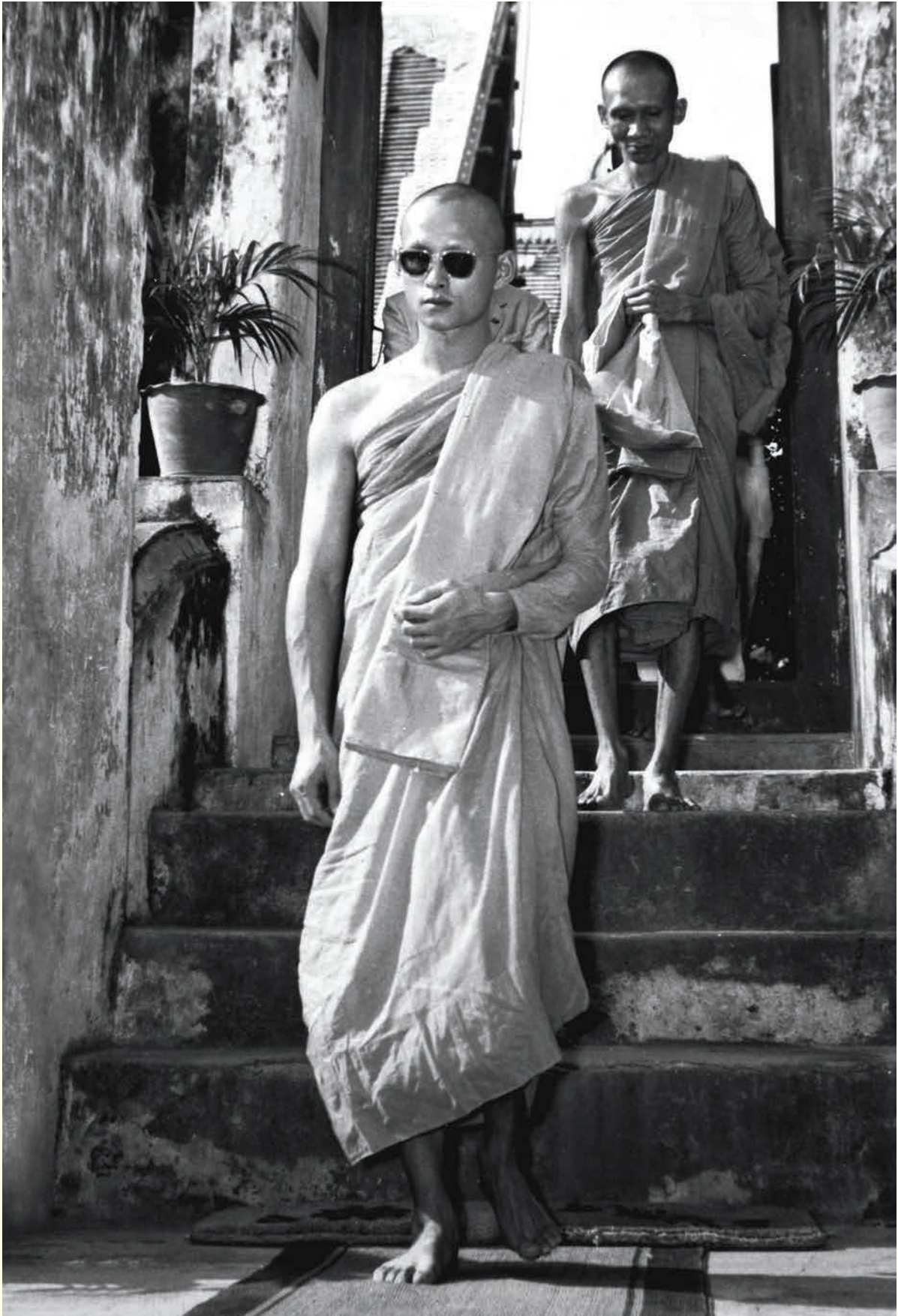
ป้ากิมเฮง ผู้อุปการะเลี้ยงดู
เมื่อครั้งสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช
สกลมหาสังฆปริณายก ยังทรงพระเยาว์

ขณะทรงเป็นพระมหาเจริญ สุวฑฺฒโน

พระประวัติ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน)

ทรงเป็นพระอภิบาลพระภิกษุพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๕๑๙

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวถวายน้ำพระมหาสังข์ทักษิณาวัฏในพระราชพิธีสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช

พระประวัติ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน)

เมื่อพระชนมายุ ๗๒ พรรษา

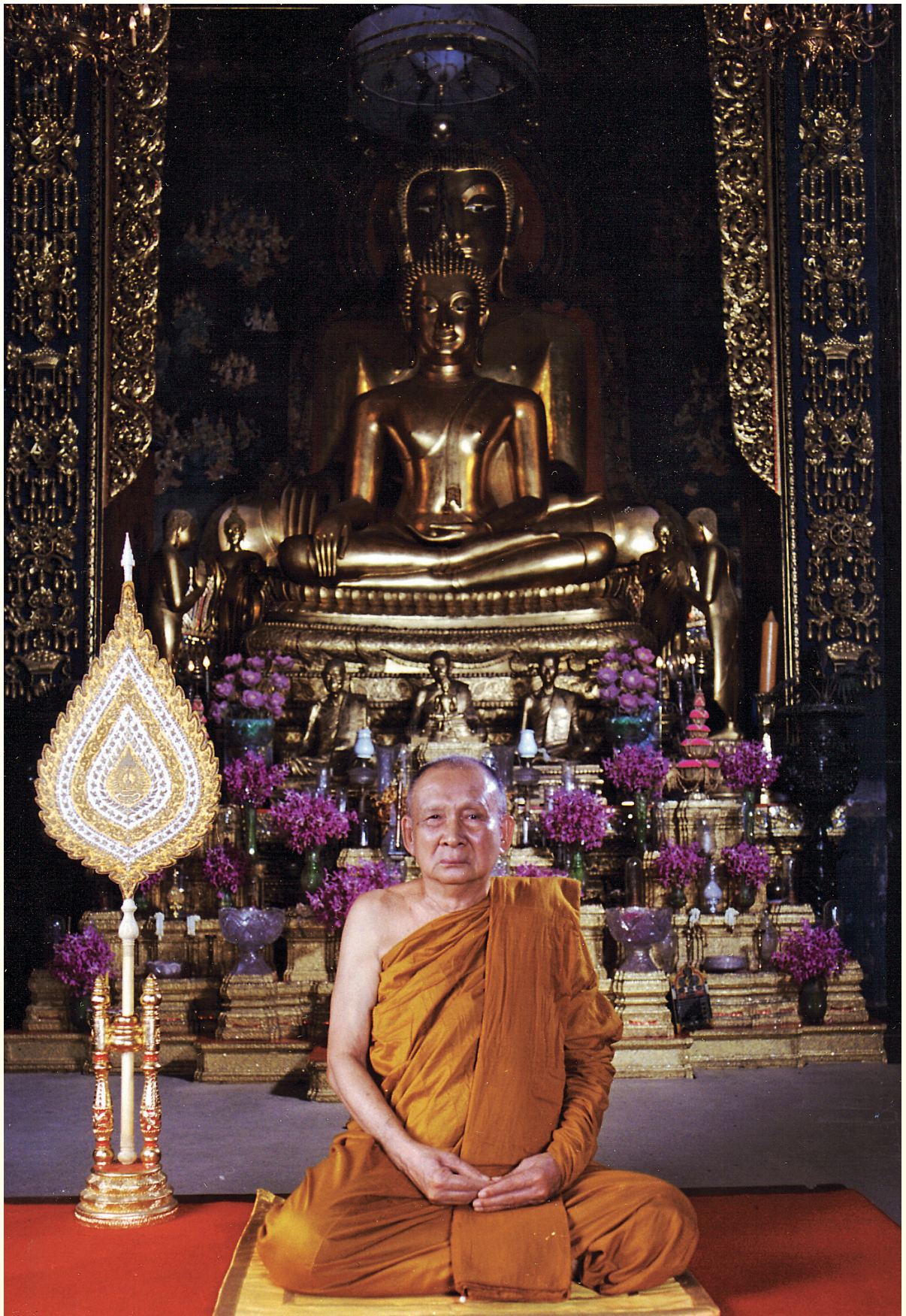
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวถวายพัดยศสมณศักดิ์ที่ สมเด็จพระสังฆราช ในพระราชพิธีสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ มาถวายสักการะในงานฉลองพระชนมายุ ๘๐ พรรษา

พระประวัติ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน)

ในพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร

หน้าพระแท่นเศวตฉัตร ๓ ชั้น และเครื่องประกอบสมณศักดิ์ที่ สมเด็จพระสังฆราช ณ ศาลา ๑๕๐ ปี วัดบวรนิเวศวิหาร

พระประวัติ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน)

ณ เมืองกิริติปุรี กรุงกาสุมานฑู ประเทศเนปาล พ.ศ. ๒๕๒๘

ณ สวนโมกขพลาราม สุราษฎร์ธานี พ.ศ. ๒๕๓๒

ณ สำนักสงฆ์ดอยบุญ เชียงใหม่ พ.ศ. ๒๕๓๖

พระประวัติ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน)

ณ สำนักสงฆ์ดอยบุญ เชียงใหม่ พ.ศ. ๒๕๓๖

ทรงต้อนรับเจ้าชายฟิลิปป์แห่งเบลเยียม (ปัจจุบันคือ สมเด็จพระราชาธิบดีแห่งเบลเยียม) พ.ศ. ๒๕๓๖

ณ สภามณฑลรัฐประชาชนจีน พ.ศ. ๒๕๓๖

พระประวัติ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน)

กับประธานาธิบดีแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน พ.ศ. ๒๕๓๖

พระประวัติ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน)

ในงานฉลองพระชนมายุ ๘๔ พรรษา ณ พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร พ.ศ. ๒๕๔๐

ณ เมืองเกียวโต ประเทศญี่ปุ่น พ.ศ. ๒๕๔๑

พระประวัติ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน)

ณ เมืองนารา ประเทศญี่ปุ่น พ.ศ. ๒๕๔๑

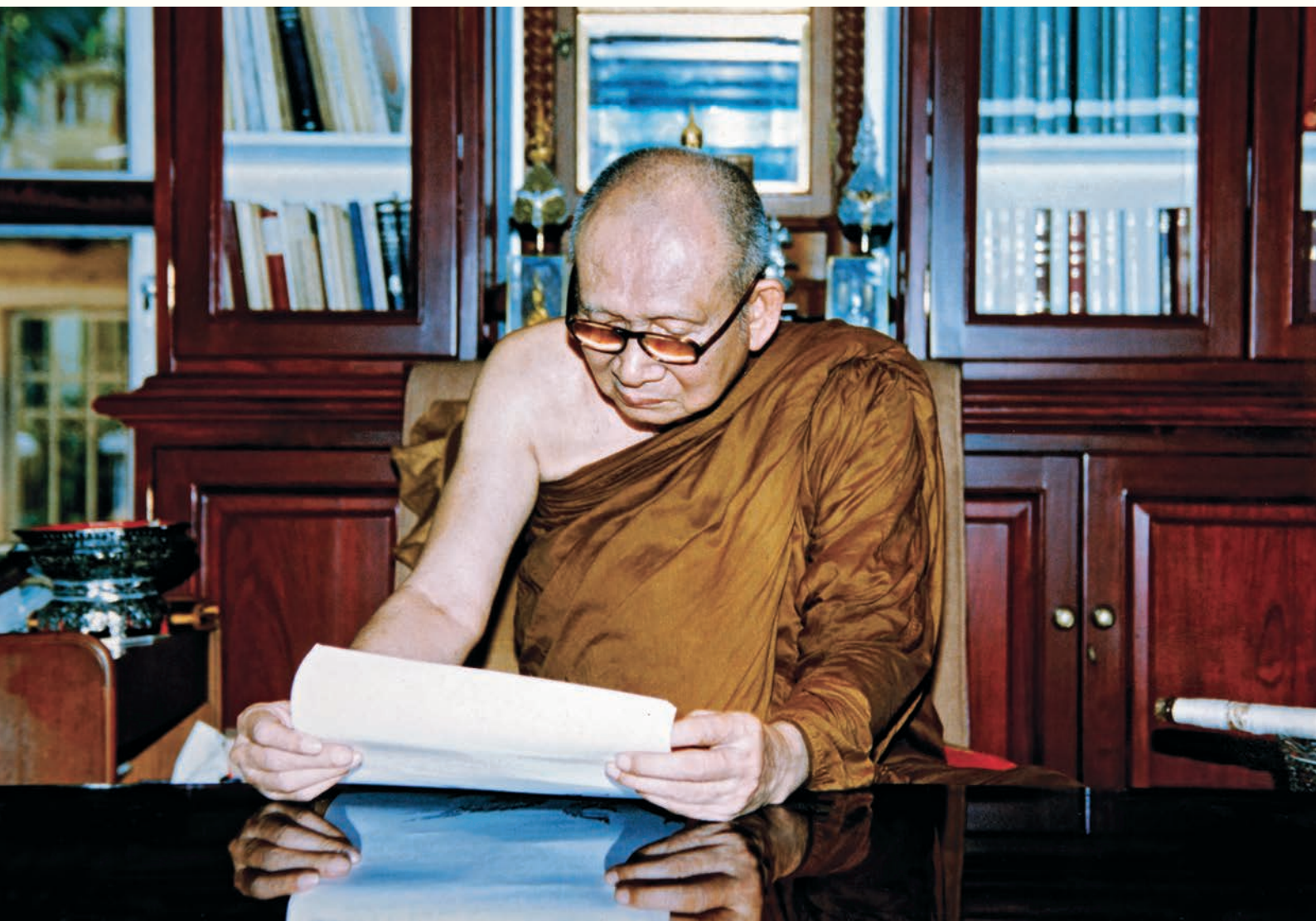

ทรงแสดงพระธรรมเทศนาในพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร

พระประวัติ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน)

ในห้องทรงงาน ณ ตำหนักคอยท่า ปราโมช

ปฐมา โลกสภา ปฐมาโต
ปฐมา เมฆาสสจฺจโรวโรหิตโมโลก
อุตฺตมํ ทมมมฺส ปฐมาโท
ปฐมาโททังคฺฉายช่อมดัด ปฐมา
คต. พญานกเลื้อ

ธรรมกถา^๑

เรื่อง มนุษยชาติกับศาสนา

ในโอกาสนี้ก็ใคร่ที่จะพูดถึงเรื่องศาสนากับมนุษยชาติตามหัวข้อ แต่จะกล่าวถึงมนุษยชาติก่อน มนุษยชาติก็คือชาติมนุษย์ ผู้ที่เกิดมาเป็นมนุษย์ในโลกนี้เรียกว่า มนุษยชาติหรือมนุษยชาติทั้งนั้น จึงมาแบ่งกันเป็นชาติไทย ชาติเขมร ชาติญวน ชาติฝรั่งต่างๆ เป็นต้น แต่ว่าผลที่มีคำรวมอยู่คือมนุษยชาติ หรือมนุษยชาติ แม้จะแบ่งกันอย่างไร หรือก็ชาติก็ตาม เมื่อเกิดเป็นคนแล้วก็เป็นมนุษยชาติทั้งหมด

คราวนี้ในปัจจุบันนี้ ผู้ที่เกิดมาเป็นชาติมนุษย์ดังกล่าวแล้ว ยังมีแบ่งกันว่า นั้นเป็นคนป่า คนดอย นั้นเป็นคนบ้าน คนเมือง นี่เป็นคนเจริญ เป็นอารยประเทศ นั้นเป็นคนที่ยึดด้วยความเจริญ หรือว่ากำลังพัฒนา ซึ่งจะเรียกกันให้ไพเราะเสียหน่อยก็กำลังพัฒนาคือที่ยึดด้วยความเจริญที่เป็นดังนี้ตามที่แบ่งกัน ก็เป็นไปได้ทั้ง ๒ อย่าง คือทางร่างกายและทางจิตใจที่ยึดด้วยความเจริญทางร่างกายอันหมายรวมถึงสิ่งภายนอกทั้งหลาย เช่นบ้านเมือง เป็นต้น อันจะต้องพัฒนากันต่อไป อีกน้อยหรือมาก นี่ก็เรียกว่าด้อยในทางร่างกาย ในทางจิตใจนั้นไม่ค่อยจะคำนึงกันเท่าไร มุ่งกันถึงร่างกายโดยมาก เว้นไว้แต่ว่าที่เป็นคนป่าเถื่อนกันจริงๆ ยังกินเนื้อมนุษย์ ยังไม่รู้จักใช้เสื้อผ้า อยู่กันตามป่าเขา เหล่านี้เป็นต้น จึงจะนึกกันถึงว่าด้อยความเจริญทางจิตใจด้วย

แต่อันที่จริงแล้ว ความด้อยความเจริญทางจิตใจ ย่อมเป็นสิ่งสำคัญ และความด้อยความเจริญทางจิตใจนี้ ก็เป็นเหตุก่อให้เกิดความทุกข์ยากต่างๆ ขึ้นในปัจจุบันเป็นอันมาก ก็เพราะไม่ค่อยคำนึงถึงความด้อยความเจริญทางจิตใจ พระพุทธศาสนานั้นก็เป็นมนุษย์นั่นเองเป็นผู้ที่ตั้งขึ้น พระพุทธเจ้าก็ทรงเป็นมนุษยชาติพระองค์หนึ่งในหมู่มนุษย์ทั้งหลาย แต่ว่าได้ทรงแสวงหาความตรัสรู้ เป็นการพัฒนาทางจิตใจให้เจริญ จนบรรลุถึงความเจริญทางจิตใจอย่างเต็มที่ เป็นความตรัสรู้พระธรรม จึงทรงได้นำความเจริญทางจิตใจนั้นมาแสดงแก่โลก ซึ่งเป็นที่รับนับถือ สืบต่อกันมาจนในบัดนี้แหละ ทำไมจึงต้องมีศาสนา พิจารณาดูโดยสังเขปแล้วก็จะเห็นได้ว่าเครื่องป้องกันทางร่างกายอย่างเดียวนั้นยังไม่พอ

อันเครื่องปกครองป้องกันทางร่างกายนั้น ได้มีมาตั้งแต่อดีตกาล เมื่อมนุษย์รวมกันเข้า ก็จะต้องมีผู้ปกครอง ต้องมีคำสั่งปกครองขึ้นมาเป็นกฎหมายต่างๆ แต่ก็เป็นการบังคับไว้ทางร่างกายภายนอก บังคับไม่ถึงจิตใจ แต่ว่าศาสนานั้นเป็นคำสั่งสอนที่ไม่ใช่บังคับ แต่ว่าเป็นคำสั่งสอนที่อบรมจิตใจ ทำจิตใจให้เจริญขึ้นโดยลำดับ เพราะฉะนั้น โดยที่คนเราต้องการศาสนา คู่กันไปกับต้องการประศาสนจักร หรือรัฐจักรคือการปกครองทางบ้านเมือง อันเป็นส่วนร่างกาย เป็นส่วนภายนอก และก็ต้องมีศาสนาสำหรับเป็นเครื่องขัดเกลาจิตใจ อบรมจิตใจให้ดีงามอีกด้วย เมื่อเป็นดังนี้แล้วจึงจะมีการเจริญปรากฏเป็นอารยธรรมหรือว่าอารยธรรมต่างๆ ในโลกมา

^๑ แสดงแก่ข้าราชการพลเรือน ณ หอประชุมเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่ วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๔

พิจารณาเทียบกันดูถึงผู้ที่มีความเจริญทางจิตใจกับผู้ที่ไม่มีความเจริญทางจิตใจ ก็ให้เห็นแตกต่างกันมาก ดูคนป่าคนดอยที่เป็นคนป่าแท้ๆ ซึ่งก็จะต้องยอมรับว่าขาดความเจริญทั้งทางร่างกายและทางจิตใจ เพราะฉะนั้น จิตใจจึงไม่มีความละเอียดต่างๆ ในสิ่งที่ควรละเอียด ไม่รู้จักใช้เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มและบริโภคเนื้อดิบตลอดจนเนื้อเนื้อมนุษย์ได้ มีความเป็นอยู่เช่นเดียวกับสัตว์เดรัจฉาน อาจจะดีกว่าก็ไม่มากนัก ดังนั้นเรียกว่าขาดความเจริญทั้ง ๒ อย่าง

มนุษย์เราที่แรกนั้น ก็น่าจะเป็นคนป่าเหมือนเช่นนี้กันอยู่โดยทั่วไป แต่เพราะที่มนุษย์มีสิ่งหนึ่งทางจิตใจติดมาตั้งแต่เกิด สิ่งนั้นคือปัญญา ความรู้ความฉลาด ทางพระพุทธศาสนาจึงแสดงว่า เกิดเป็นมนุษย์นั้นด้วยอำนาจของกุศล กุศลนั้นก็แปลว่าความฉลาด แปลว่ากิจของคนฉลาดอันเป็นด้วยปัญญา เพราะฉะนั้น จึงมีปัญญาที่เป็นพื้นดังที่เราเรียกว่า “สัญชาตญาณ” และทางพระพุทธศาสนาท่านอาจารย์ท่าน เรียกว่า “สชาติปัญญา ปัญญาที่มาพร้อมกับชาติคือความเกิด อาศัยปัญญาที่เป็นพื้นนี้ อบรมเพิ่มพูนปัญญาให้มากขึ้นโดยลำดับ จึงสามารถที่ทำการตนเองให้พ้นจากความเป็นคนป่า มาเป็นคนบ้านคนเมืองโดยลำดับ รู้จักสร้างบ้านเมืองเป็นที่อยู่อาศัย รู้จักทำอะไรต่างๆ อันเป็นเหตุให้เจริญความสุขความสำราญดังที่ปรากฏอยู่ ทั้งความเป็นอยู่เยี่ยงสัตว์เดรัจฉานเสียห่างไกล ดังจะพึงเห็นได้ในมนุษย์ทุกวันนี้ มีบ้าน มีเมืองอยู่และมีความเจริญต่างๆ ทางจิตใจนั้นเราก็ได้รับความกลมเกลียวจากลัทธิศาสนาต่างๆ ตั้งแต่ก่อนพระพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้น และจากพระพุทธศาสนาหรือศาสนาอื่นให้งดงามขึ้นโดยลำดับ ให้รู้จักละเอียดในสิ่งที่ควรละเอียด รู้จักใช้เสื้อผ้านุ่งห่ม เหล่านี้เป็นต้น และรู้จักบาป บุญ คุณ โทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์มาโดยลำดับ ทำปัญญาคือความรู้ให้เพิ่มพูนขึ้น จิตใจก็งดงามขึ้นโดยลำดับ และมนุษย์นี้เองซึ่งเป็นผู้ขัดเกลาร่างกายของตนเองดีที่สุดแล้ว โดยตนเองก็ตาม โดยศิษย์ของผู้อื่นก็ตาม ดังเช่นพระพุทธเจ้าของเราทั้งหลายและพระสงฆ์สาวกทั้งหลาย ก็ได้นำศาสนาฝึกขัดเกลาร่างกายจิตใจมนุษย์มาโดยลำดับจนถึงบัดนี้ ให้มีความเจริญทางจิตใจ แต่ว่าย้อนไปดูสัตว์เดรัจฉานทั้งหลายจะเห็นอย่างไร จะเห็นว่าอยู่แค่นั้น พวกช้าง ม้า วัว ควาย สุนัข อะไรเป็นต้นตลอดจนถึงลิง ถึงหน้าจะใกล้เคียงมนุษย์สักหน่อยหนึ่ง แต่ว่าปัญญานั้นยังไม่ใกล้ ดึกดำบรรพ์มาเป็นอยู่อย่างไร เดียวนี้ก็เป็นอย่างนั้น ไม่แตกต่างอะไรกัน สามารถทำได้เท่าที่ธรรมชาติให้มาเป็นความรู้นิดๆ หน่อยๆ ไม่เพียงพอที่จะรู้ถึงสิ่งที่เรียกว่าศาสนา ผิด ชอบ ชั่ว ดี เหมือนเช่นมนุษย์

เพราะฉะนั้น ผู้ที่เกิดมาเป็นมนุษย์เรานี้ ไม่ว่าจะชาติไหน แม้จะเป็นคนป่าคนดอยดังกล่าวมาแล้ว ก็ได้ปัญญาหรือสชาติปัญญานี้ติดตัวมาทั้งนั้น ถ้าหากว่าได้รับการอบรมด้วยดีแล้ว ก็สามารถที่จะรู้ได้ว่า นี่ผิด นี่ถูก นี่ชั่ว นี่ดี นี่ควรไม่ควร สามารถที่จะขัดเกลาร่างกายของตนเองให้ดีขึ้นด้วยกันทั้งนั้น น้อยหรือมากจะมีอยู่ ก็เป็นบางคนที่มีปัญญาที่บ่มเต็มที หรือที่มีสันดานหยาบช้าเต็มที แต่ว่าแม้เช่นนั้น มนุษย์เราเองส่วนใหญ่ในโลกนี้ ตั้งแต่ดึกดำบรรพ์มาจนถึงบัดนี้ ก็ยังมีอันหนึ่งที่เป็นปมด้อยที่สุดของมนุษยชาติ คือเป็นทาสของตัณหา ที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า ตัณหาหาโส เป็นทาสของตัณหา หรือตัณหาหาโส เป็นทาสของตัณหา คือความอยากทะเยอทะยานหรือความกำเริบโลภทะยานอยาก และเมื่อเป็นดังนี้ จึงมีตัณหา คือความอยากทะเยอทะยานหรือความดิ้นรนทะยานอยากนั้นแหละปกครองจิตใจ มีตัณหาเป็นใหญ่ ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัส

เรียกว่า “ตัณหาธิปไตย ตัณหาเป็นใหญ่ แต่ว่าพระพุทธเจ้านั้น ได้ทรงละตัณหานั้นเสียได้ ด้วยการที่ทรงปฏิบัติขัดเกลากายของพระองค์เอง จนบริสุทธิ์บริบูรณ์ดีที่สุดในแล้ว ละตัณหาได้แล้ว จึงทรงเป็นธรรมาธิปไตย ธรรมะเป็นใหญ่

ฉะนั้น อธิปไตยในพระพุทธศาสนานี้ หากว่าจะแบ่งแล้วก็มี ๒ เท่านั้น คือ ตัณหาธิปไตย กับ ธรรมาธิปไตย ตัณหาธิปไตย ตัณหาเป็นใหญ่ ธรรมาธิปไตย ธรรมะเป็นใหญ่

ในปัจจุบันนี้แม้จะเข้าใจว่ามีความเจริญสักเพียงไร ก็ดูกันที่ภายนอก ดูกันที่ร่างกายที่ ตบแต่งเรียบร้อยงดงาม ดูกันที่ที่อยู่อาศัยดีกรามบ้านเรือน ดูกันที่อุปกรณ์ เงินทอง ข้าวของ เครื่องใช้สอย ดูกันที่สิ่งๆ ที่เรียกว่าอำนาจวาสนา เป็นนั่นเป็นนี่ เป็นใหญ่เป็นโต ครอบครองประเทศ ครอบครองโลก อะไรเหล่านี้เป็นต้น ดูกันที่ภายนอก และก็กล่าวกันว่าเจริญและก็นิยมกันดังนี้ แต่ก็ได้ดูกันถึงจุดความจริงที่จิตใจว่า ถึงอย่างไรก็ตาม จะมีอำนาจวาสนาเป็นอะไรก็ตาม แต่ก็ยังเป็นทาสของตัณหาอยู่ คือความอยากทะเยอทะยาน ความดิ้นรน ซึ่งมีอะไรๆ มากขึ้น ก็ยิ่งเป็นทาสของตัณหามากขึ้น เพราะตัณหานั้นไม่มีอิมไม่มีเต็มไม่มีพอ เหมือนมหาสมุทร ไม่อิม ด้วยน้ำ ตัณหาก็คงเช่นนั้น

เพราะฉะนั้น ความเจริญของโลกที่เห็นปัจจุบันนั้นเป็นความเจริญใหญ่โต แต่กองไฟคือ ตัณหาในใจของคนก็ใหญ่โตเท่านั้นคู่กันไป และในที่สุดกองไฟคือ ตัณหาในใจของคนนี้เอง ก็ก่อไฟภายนอกขึ้น เผาความเจริญในภายนอกลงไป ดังที่ปรากฏเป็นสงครามโลกเกิดขึ้นมาต่อกี่ครั้งๆ ตั้งแต่ศึกดำบรรพมาจนบัดนี้ และต่อไปข้างหน้าก็อาจจะเกิดขึ้น ถ้าตนไม่พยายามจะดับไฟตัณหากัน อาจจะต้องเกิดเภทภัยใหญ่โตเช่นนั้นอีก หรือจะยิ่งขึ้นไป ทั้งนี้เพราะไม่มองเข้ามา ที่จะดับไฟตัณหาในจิตใจ ไม่ขัดเกลากตัณหาในจิตใจลงไป ยิ่งยอมเป็นทาสของตัณหา คือ ความทะยานอยากกันยิ่งขึ้น ธรรมาธิปไตยก็น้อยลงไป ดังนั้นเห็นว่าการกระทำอะไรๆ นั้น ทุกๆ อย่างนั้น แม้ในโลกที่เรียกว่าเจริญแล้ว แต่อำนาจภายนอกก็ยังเป็นใหญ่เหนือธรรมะ คือ ความถูกต้องทั้งหลายอยู่นั่นเองในที่ทั้งหลายทั่วไป และจะยิ่งมากยิ่งขึ้น เมื่อเป็นดังนี้แล้ว กลียุค ก็จะต้องบังเกิดขึ้นในโลกอย่างไม่ต้องสงสัย เพราะฉะนั้น ตามหลักธรรมะในพระพุทธศาสนา เมื่อเป็นดังนี้แล้ว พวกเราเองนั้นมีจิตใจงดงาม ความเบียดเบียนกันเอง ก่ออาชญากรรมในระหว่าง กันเองก็จะลดน้อยลงไป บังเกิดสันติสุขขึ้นในหมู่พวกตัวเราเอง เพราะฉะนั้น การขัดเกลากจิตใจ ตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนานั้นจึงเป็นสิ่งสำคัญอันหนึ่ง

ก็พึงทราบว่า หลักธรรมะในพระพุทธศาสนานั้นเป็นหลักธรรมที่เป็นธรรมชาติธรรมดา ไม่ใช่สอนผิดธรรมชาติธรรมดา แต่ว่าสอนสิ่งที่ทุกคนมีอยู่แล้วนี้แหละให้เป็นความงามความ เจริญขึ้นทางจิตใจ เช่นเดียวกันกับที่ทำป่าให้เป็นเมือง ที่ทำความเถื่อนให้เป็นความเมือง ทำคนเถื่อนให้เป็นคนเมือง นั่นก็ใช้ป่านั้นแหละมาทำให้เป็นบ้านเป็นเมือง เช่น ใช้ไม้ที่เกิดขึ้น ในป่า ใช้วัตถุทั้งหลายที่บังเกิดในป่านั้นแหละมาก่อสร้าง มาทำนั้นมาทำนี่ขึ้น ให้เป็นความเจริญขึ้น

พระพุทธเจ้าก็ทรงบัญญัติธรรมจากจิตใจของคนนี้แหละ จากสิ่งที่มีอยู่แล้วแต่ปรับปรุง ให้ดีขึ้น จะยกตัวอย่างคือ หิริความละอายใจต่อความชั่ว โอตตปัสสะคือความกลัวต่อความชั่ว

อันที่จริงก็รู้สึกว่าเป็นธรรมชาติซึ่งไม่น่าจะมากเกี่ยวกับเราเท่าไร แต่ถ้าพิจารณาแล้วก็จะพบว่าทุกคนเรานั้นมีความรังเกียจละอายกันอยู่แล้ว มีความกลัวกันอยู่แล้ว เช่นที่เราพากันกลัวผู้ร้าย พากันรังเกียจคนร้ายคนชั่ว และความกลัวนั้นท่านก็ยังแสดงเป็นสัญชาตญาณอันหนึ่งของมนุษย์ แต่ว่าความกลัวผู้ร้าย ความรังเกียจผู้ร้ายนั้น ไปกลัวไปรังเกียจผู้ร้ายในภายนอก คือไปรังเกียจไปกลัวคนอื่นว่า เขาจะมาเป็นคนร้ายต่อตัวเอง เขาจะมาทำร้ายร่างกายเรา ทำร้ายชีวิตเรา มาลักทรัพย์ของเรา แต่ว่าไม่ได้นึกว่าจะรังเกียจตัวเอง กลัวตัวเองว่าจะไปเป็นคนร้ายต่อคนอื่นเขา จะไปฆ่าเขา จะไปทำร้ายเขา จะไปลักของเขา ไม่ได้นึกอย่างนั้นและก็ไปทำได้ แต่ในขณะที่เดียวกันก็กลัวคนอื่นเขาจะมาเป็นคนร้ายต่อตัวดังที่กล่าวแล้ว พระพุทธเจ้าจึงได้สอนว่า ให้หัดที่จะกลัวตัวเองเสียบ้างว่าจะไปเป็นคนร้ายต่อคนอื่น รังเกียจตัวเองเสียบ้างว่าจะไปทำร้ายคนอื่น แล้วก็ไปทำร้ายเขาดังนี้ ก็เป็นธรรมขึ้นมา เป็นหิริ เป็นโอตตปปะขึ้นมา แต่ว่าก่อนที่จะเป็นหิริเป็นโอตตปปะนั้น ความกลัวความรังเกียจมีอยู่เหมือนเป็นสัญชาตญาณโดยไม่ได้ขัดเกลา คนป่าทั้งหลายก็มีสัตว์เดรัจฉานทั้งหลายก็มีความรังเกียจความกลัวดังนี้

เพราะฉะนั้น ถ้าคนเราไม่มีหิริโอตตปปะแล้ว ก็ไม่ต่างอะไรกับสัตว์เดรัจฉานเป็นมนุษย์แต่ร่างกายเท่านั้น แต่ว่าจิตใจไม่เป็นมนุษย์เลย แต่คนเราเป็นมนุษย์นั้นก็เพราะว่ามีจิตใจประกอบด้วยหิริโอตตปปะนี้แหละ เป็นหลักบรรทัดฐานของความเป็นมนุษย์ทางจิตใจเป็นเพียงข้อเดียว อีกข้อหนึ่งพูดสั้นๆ คือความรัก ซึ่งคนเรามีความรักตัว เมื่อมีความรักตัวแล้ว ก็ทำให้มีความเห็นแก่ตัว เมื่อมีความเห็นแก่ตัวแล้ว ก็ทำให้ต้องเบียดเบียนคนอื่นเขา เอาทรัพย์ของเขามาบ้าง เอายศของเขามาบ้าง มาเป็นของตัวเอง เพราะความเห็นแก่ตัวและก็ห่วงแหนไม่เผื่อแผ่เจือจานใคร สิ่งสมเข้ามามากเท่าไรก็ไม่พอ เป็นทาสของตัณหาดังกล่าวมาแล้ว เพราะมีความรักตัว และเพราะมีความรักตัวนี้จึงกลัวตาย เหล่านี้เป็นสัญชาตญาณของมนุษย์ ดังนั้นของสัตว์เดรัจฉานก็อย่างนี้ พระพุทธเจ้าก็เอาความรักนี้แหละมาสอนว่า ให้รู้จักแผ่ความรักนี้แก่คนอื่นบ้าง และเมื่อรู้จักแผ่ความรักอันนี้แก่คนแล้ว ก็เป็นเมตตาขึ้นมา ก็เป็นธรรมคือเมตตากรุณา ที่สอนกันอยู่นี้แหละ ก็เอาความรักที่มีอยู่เป็นสัญชาตญาณ นี้แหละเป็นการสอนให้ไปรักคนอื่นบ้าง เผื่อแผ่เจือจานคนอื่นบ้าง เหล่านี้เป็นต้น ก็เป็นเมตตากรุณา ก็เป็นธรรม สัตว์เดรัจฉานหรือคนปาคณดอย ก็มีความรักตัวกลัวตายด้วยกันทั้งนั้น เพราะฉะนั้น คนที่ไม่มีเมตตาเลย มีแต่ความรักตัวเห็นแก่ตัวแล้วก็ไม่ต่างอะไรกับสัตว์เดรัจฉาน เป็นคนใช้ไม่ได้ เป็นคนสักแต่ว่าคนเท่านั้น แต่ถ้ามีธรรมะ คือเมตตา อันนี้จึงทำให้เป็นคนขึ้นมาโดยธรรม จิตใจจึงเจริญขึ้นมา

เหล่านี้เป็นตัวอย่างที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้ จึงยกมาเป็นตัวอย่างเพียง ๒ ข้อ เพราะฉะนั้น ศาสนาจึงเป็นของมนุษยชาติ และทำมนุษย์ให้เป็นมนุษย์โดยปกติด้วยคุณธรรม เมื่อบุคคลเรามีศาสนาก็แสดงว่ามีใจที่ได้รับการขัดเกลาเป็นอย่างดี ให้มีหิริโอตตปปะ ให้มีเมตตาเป็นต้น อันเป็นคุณธรรม เมื่อเป็นดังนี้แล้ว ก็สามารถที่จะสร้างความเจริญให้กับตนเอง สร้างความเจริญให้แก่ผู้อื่นได้ จะดำรงเป็นตำแหน่งอะไรก็ได้ดีทั้งนั้น ทำให้เกิดความสุขความเจริญทั้งนั้น

